



Broj:

Podgorica, 16.12.2022. godine

Savjet Agencije za zaštitu konkurencije na osnovu čl. 20f st 1 t.5 Zakona o zaštiti konkurencije („Sl. list Crne Gore”, br. 44/12, 13/18, 145/21), člana 11 stav 1 i 2, člana 14 stav 1 i 3 i člana 19 Zakona o kontroli državne pomoći („Sl. list CG”, br. 12/18) i člana 18 Zakona o upravnom postupku („Sl. list CG”, br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17) u postupku ocjene usklađenosti državne pomoći po prijavi državne pomoći podnijetoj od strane Investiciono razvojnog fonda Crne Gore AD, a na osnovu prijedloga rješenja direktora Agencije za zaštitu konkurencije, na sjednici održanoj 16.12.2022.godine donosi

### R J E Š E N J E

1. Godišnji plan rada Investiciono razvojnog fonda Crne Gore za poslovnu 2023. godinu, u skladu je sa Zakonom o kontroli državne pomoći;
2. Podrška infrastrukturnim projektima u cilju unapređenja kvaliteta života i uravnoteženog regionalnog razvoja će se naknadno ocjenjivati, prilikom svake konkretne dodjele, primjenom posebnih pravila za dodjelu državne pomoći;
3. Agencija za zaštitu konkurencije nije cijnila dio Plana koji se odnosi na podsticaje razvoja poljoprivrede;
4. Zadužuje se Investiciono razvojni fond da podatke o dodijeljenim državnim pomoćima i pomoćima male vrijednosti unose u registre državnih pomoći koji se nalaze na sajtu Agencije za zaštitu konkurencije.

### O B R A Z L O Ž E N J E

#### Zahtjev

Investiciono razvojni fond Crne Gore (u daljem tekstu: „IRF“) je Aktom broj: 05-04001-10573-22/1 od 28.11.2022. godine, koji je zaveden u Agenciji za zaštitu konkurencije (u daljem tekstu: „Agencija“) pod br. 05-430/22-872/1 od 28.11.2022. godine, dostavio Predlog Godišnjeg plana rada za poslovnu 2023. godinu (u daljem tekstu: „Godišnji plan rada“) i prijavu državne pomoći, čime su se stekli uslovi za ocjenu predmetne prijave. Imajući u vidu da se radilo o aktu po kojem neće biti postupano prije saglasnosti Agencije, predmetni zahtjev se tretirao kao zahtjev za mišljenje, shodno članu 10 Zakona o kontroli državne pomoći (u daljem tekstu: „Zakon“). Agencija je Mišljenjem br. 01-430/22-872/4 od 13.12.2022. godine, utvrdila da se predmetni akt odnosi na pitanja državne pomoći. IRF je dana 15.12.2022. godine, podnio Zahtjev br. 05-04001-11158-22/1 zaveden u Agenciji pod brojem: 05-430/22-872/5 od 15.12.2022. godine kojim se, shodno članu 10 stav 4 Zakona, traži da se donese rješenje o usklađenosti predmetnog Godišnjeg plana rada sa Zakonom.

IRF je u prethodnom postupku davanja mišljenja, na osnovu člana 11 stav 1 Zakona dostavio Obrazac 1 prijave državne pomoći. Kako iz toga razloga Agencija u službenim evidencijama posjeduje urednu u potpunu predmetnu prijavu, ista prijava će biti korišćena i u predmetnom postupku utvrđivanja usklađenosti Godišnjeg plana rada. S obzirom da član 11 stav 2 Zakona precizira da je za istinitost i tačnost podataka navedenih u prijavi odgovoran podnosilac prijave, Agencija je prilikom ocjene uzela u obzir odgovornost davaoca državne pomoći (kao podnosioca prijave državne pomoći).

## **Opis predloga godišnjeg plana rada Investiciono razvojnog fonda za 2023. godinu - korisnici, trajanje, budžet i instrumenti podjele**

### **Ciljevi za 2023. godinu**

Kako IRF navodi, ciljevi IRF-a, kao državne finansijske razvojne institucije su u potpunosti opredijeljeni pružanju podrške za ostvarivanje strateškog razvojnog cilja kao i sprovođenju ekonomske politike Vlade Crne Gore i podsticanja: ubrzanog privrednog razvoja Crne Gore, dinamiziranja rasta mikro, malih, srednjih i srednje kapitalizovanih privrednih subjekata, ravnomjernijeg regionalnog razvoja, konkurentnosti i likvidnosti privrednih subjekata, proizvodnje i usluga orijentisanih prema smanjenju uvozne zavisnosti, finansiranja infrastrukturnih projekata, projekata zaštite životne sredine, efikasnog sprovođenja i okončanja procesa privatizacije prodajom kapitala stečenog u procesu svojinske i upravljačke transformacije, kao i podsticanja finansiranja drugih projekata od lokalnog, regionalnog i državnog značaja.

Na osnovu strateške vizije razvoja Crne Gore, primjenom S3 metodologije u okviru Strategije pametne specijalizacije, definisane su četiri prioritetne oblasti, i to: energija i održiva životna sredina; održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane; održivi i zdravstveni turizam i ICT, pri čemu je ICT horizontalan sektor, jer daje poslovnu i tehnološku podršku ostalim prioritetnim sektorima.

S tim u vezi, ciljevi IRF-a direktno proizilaze iz gore navedenog i odnose se na:

- Pобољшanje konkurentnosti privrede, bazirano na zelenoj ekonomiji i digitalnoj transformaciji, razvoju prioritetnih sektora, ravnomjernom regionalnom razvoju, osiguravanju likvidnosti mikro, malih i srednjih preduzeća i diversifikaciji ekonomskih aktivnosti;
- Podršku posebnim ciljnim grupama (mladi, početnici u biznisu, žene, individualni poljoprivredni proizvođači) u cilju stvaranja uslova za veće zapošljavanje, povećanje radne aktivnosti i mobilnosti radnika, uz podršku garantnih šema;
- Unaprjeđenje infrastrukture neophodne za razvoj i povezivanje ruralnih područja; poboljšanje uslova i kvaliteta života za ostanak stanovništva na selu.

Dalje, IRF navodi da, uvažavajući činjenicu da isti finansira crnogorsku privredu, dominantno iz sredstava obezbijedenim po osnovu pozajmica od strane međunarodnih finansijskih institucija, a u situaciji kada je evidentna složena situacija na međunarodnom finansijskom tržištu, koja se ogleda u kontinuiranom rastu kamatnih stopa, nameće se potreba za dodatnom oprežnošću u dijelu kreiranja kamatnih stopa prema krajnjim korisnicima po osnovu ovih sredstava. Osim toga, fokus će biti i na dodatnoj saradnji sa relevantnim ministarstvima u dijelu kreiranja namjenskih programa podrške koje uključuju subvencije po osnovu kamatne stope.

Uzimajući u obzir pomenute činjenice i rukovodeći se principima opreznog bankarskog poslovanja, u skladu s regulativom CBCG, finansijski plan za 2023. godinu predviđa da se plasiraju sredstva u iznosu od najmanje 150 miliona eura.

## Zadaci

Kako IRF navodi, utvrđeni prioriteti razvoja crnogorske privrede usmjeravaju aktivnost IRF-a ka pružanju podrške sljedećim segmentima:

- Rast i razvoj mikro, malih, srednjih i srednje kapitalizovanih preduzeća;
- Podrška preduzetništvu i posebnim ciljnim grupama (mladi, početnici u biznisu, žene, individualni poljoprivredni proizvođači);
- Zelena ekonomija i digitalna tranzicija;
- Podrška infrastrukturnim projektima u cilju unaprjeđenja kvaliteta života i ravnomjernog regionalnog razvoja.

### 1. Ulaganja u prioritetne sektore crnogorske ekonomije

U skladu sa strategijom pametne specijalizacije, definisane su četiri prioritetne oblasti daljeg rasta i razvoja: energija i održiva životna sredina; održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane; održivi i zdravstveni turizam i IKT, pri čemu je IKT horizontalan sektor jer daje poslovnu i tehnološku podršku ostalim prioritetnim sektorima.

Turizam, kao dominantna razvojna grana Crne Gore, od ključnog je značaja za ostvarenje ekonomske stabilnosti. Kao takav, pospješuje dalji razvoj komplementarnih privrednih grana, a u najvećoj mjeri poljoprivrede i prehrambene industrije, transporta, trgovine, građevinarstva. Komplementarnost sa ostalim sektorima je uporište za širi obuhvat i dalju konkretizaciju razvojnih planova, aktivnosti i mjera koje se odnose na cjelokupnu privredu.

Za postizanje boljih rezultata u sektoru turizma, neophodna je diverzifikacija proizvoda i usluga. Ista se postiže kontinuiranim radom na održivom korišćenju svih prirodnih i stvorenih potencijala koje ima Crna Gora, a to bi rezultiralo produženjem turističke sezone i izbalansiranim regionalnim razvojem, uz poštovanje principa održivog razvoja destinacije.

Poljoprivreda predstavlja jedan od strateških razvojnih sektora u Crnoj Gori. Njeno učešće u BDP-u je u 2021. godini iznosilo 6,8%. Ekonomski značaj ogleda se i u učešću poljoprivrede u zapošljavanju radne snage, budući da je na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima angažovana gotovo četvrtina ukupno zaposlenih u Crnoj Gori. Pored toga, poljoprivreda ima i druge važne uloge: osnova je za cjelokupan lanac vrijednosti hrane (prehrambenu industriju i povezane sektore); doprinosi razvoju turizma; podstiče razvoj brojnih drugih sektora (proizvodnja opreme, mehanizacije, ali i održiv razvoj i ublažavanje depopulacije seoskih područja); doprinosi borbi protiv siromaštva i važan je činilac u očuvanju tradicije i ukupnog kulturnog nasljeđa crnogorskog sela. Glavni cilj poljoprivredne politike Crne Gore je unaprjeđenje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, poboljšanje uslova života u ruralnim područjima i održivo korišćenje raspoloživih resursa. Osnovne prepreke za jačanje konkurentnosti sektora proizvodnje hrane u Crnoj Gori su: niska produktivnost po jedinici površine, nepovoljna starosna struktura u ruralnim područjima, nerazvijena ruralna infrastruktura, kao i nepostojanje adekvatnog oblika udruživanja poljoprivrednih proizvođača u većini sektora poljoprivredne proizvodnje.

Komplementarnost razvoja i integracije sektora poljoprivrede i proizvodnje hrane, sa sveobuhvatnim brendiranjem Crne Gore kao turističke destinacije, neophodno je za dostizanje optimalnih nivoa iskorišćenosti i doprinosa crnogorskoj privredi.

U cilju podizanja nivoa konkurentnosti turističkog proizvoda, u skladu sa Programom ekonomskih reformi 2022-2024 kreirana je mjera Održivi zeleni turizam koja sadrži dvije pod-mjere: (i) Razvoj “zelenih” vrsta smještajnih kapaciteta i (ii) Održiva turistička valorizacija prirodnih resursa / postojećih i budućih zaštićenih područja. Mjera se odnosi na efikasnije i kvalitetnije uspostavljanje održive komponente (zeleni tranzicija) turističkog razvoja (unaprjeđenje ponude/usluga). Odvija se uz poštovanje principa održivosti (veza sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine, UN Agendom za održivi razvoj do 2030. godine - Ciljevi održivog razvoja UN, EU Green Deal), stvara uslove za ravnomjernu turističku ponudu sa regionalnog aspekta, omogućava povećanje broja novootvorenih radnih mjesta i smanjenje migracija iz Sjevernog ka Primorskom regionu uz podizanje nivoa životnog standarda stanovništva.

Navedeno ukazuje na perspektive daljeg rasta i razvoja crnogorske privrede, a samim tim i na fokus finansijske podrške IRF-a.

IRF, kao nacionalna razvojna institucija, će biti posvećen pružanju finansijske podrške kako bi se u što kraćem roku ostvarili očekivani efekti navedene mjere, a u cilju razvoja zelenog turizma, uz poboljšanje efikasnosti korišćenja resursa (cirkularna ekonomija) i intenziviranje primjene novih tehnologija/digitalizacije. Navedenom mjerom se takođe daje podrška produženju trajanja turističke sezone čime će se podsticati veća iskorišćenost smještajnih kapaciteta, uz stvaranje preduslova za kontinuirano otvaranje novih radnih mjesta.

Sve gore navedeno je, takođe, i u službi smanjenja uvozne zavisnosti, tj. poboljšanja spoljnotrgovinskog bilansa. Dalje unaprjeđenje, tj. smanjenje uvozne zavisnosti i povećanje izvoza, bazirano je na strateškim i operativnim ciljevima Industrijske politike. Shodno tome, jedna od ključnih aktivnosti IRF-a će biti pružanje podrške privredi za uvođenje novih tehnologija i ulaganja u proizvodnju i preradu, povećanje kapaciteta i zadovoljavanje standarda i sertifikata, čime bi se osigurao stabilan kvalitet proizvodnje na dugi rok i obezbijedilo veće učešće na domaćem i stranom tržištu. Podrška investicijama u sektorima industrije, mjerama savremenih tehnologija i njihovoj primjeni, posebno u sektoru prerađivačke industrije, doprinijeće efikasnosti ulaganja i podsticanju proizvodnje ka višim fazama prerade.

Osim navedenog izuzetno je važna podrška koju IRF pruža u dijelu upravljanja likvidnošću.

Uloga IRF-a je bila izuzetno značajna u periodu 2020 - 2021. godine u saniranju problema nelikvidnosti. Zahvaljujući uspješnoj turističkoj sezoni, ovaj izazov je značajno umanjen, ali je kontinuirana pažnja i dalje potrebna.

U cilju preveniranja nemogućnosti izmirenja obaveza u kratkom roku, tj. nelikvidnosti preduzeća, te važnosti očuvanja velikog broja firmi i zaposlenih u istima, IRF će nastaviti sa pružanjem podrške MMSP kroz održavanje i/ili poboljšanje likvidnosti preduzeća.

U tom pravcu IRF je kreirao posebne kreditne linije koje omogućavaju rješavanje problema nelikvidnosti i to kroz kratkoročne kredite i druge instrumente.

Naime, kroz kratkoročne kredite - faktoring finansiranje, crnogorskim privrednicima se pruža mogućnost da naplate svoja potraživanja za prodatu robu ili izvršenu uslugu prije dospijea za naplatu. Ovo je posebno važno za one privrednike kojima je skraćenje roka naplate potraživanja ponekad od presudne važnosti za nastavak poslovanja (mali proizvođači, individualni poljoprivrednici itd).

Pored faktoringa, koji je prepoznat kao jedan od najboljih proizvoda za prevazilaženje problema (ne)likvidnosti, IRF nudi i niz drugih proizvoda u zavisnosti od potrebe preduzeća (finansiranje trajnih obrtnih sredstava, refinansiranje postojećih kreditnih zaduženja, kratkoročni krediti, krediti za pripremu turističke i poljoprivredne sezone i slično).

## 2. Razvoj preduzetništva kroz podršku posebnim ciljnim grupama

IRF će poseban fokus u narednom periodu imati na inkluzivnom rastu i razvoju koji uključuje promovisanje samozapošljavanja žena u cilju njihovog ekonomskog osnaživanja i eliminisanja identifikovanih prepreka za započinjanje sopstvenog biznisa.

U Crnoj Gori je prepoznat potencijal angažovanja žena i mladih kao preduzetnika, tako da su dostupni različiti modeli finansijske i nefinansijske podrške. Međutim mladi i žene u Crnoj Gori su suočeni sa specifičnim izazovima u startovanju biznisa, a koji se uglavnom odnose na nedostatak: vještina za preduzetnički poziv, adekvatnog obrazovanja, radnog iskustva i finansijskih sredstava za započinjanje biznisa.

Poseban segment koji je u fokusu finansijske podrške IRF-a su i individualni poljoprivredni proizvođači, jer poljoprivreda predstavlja značajan izvor prihoda, posebno stanovništva sjevernog regiona. Osim toga sektor poljoprivrede ima važnu ulogu u ekonomiji Crne Gore, sa značajnim učešćem u bruto domaćem proizvodu (7%), uključujući ribarstvo i šumarstvo, tako da je neophodno raznim instrumentima, uključujući i agrarnu politiku unaprijediti kroz modernizaciju i standardizaciju, u cilju povećanja održivosti crnogorske privrede, smanjenja uvozne zavisnosti a i kreiranja izvoznog potencijala.

Osim toga, analiza prepreka za iniciranje preduzetničkih ideja je ukazala na nedostatak kolaterala kao jednu od glavnih barijera za dobijanje finansijske podrške, a samim tim i za realizaciju poslovne ideje. Taj problem je djelimično riješen, posebno u oblasti poljoprivrede, jer je poljoprivrednicima omogućeno korišćenje kolaterala na ruralnom području. Takođe, počev od 2020. godine dostupni su novi instrumenti koji se realizuju kao podrška posebnim ciljnim grupama i to u vidu garantnih šema kroz programe COSME i EaSI.

Mehanizmi podrške koje pruža IRF su od naročitog značaja, s obzirom da komercijalne banke, zbog stepena rizika i neadekvatnog kolaterala potencijalnih klijenata, nijesu spremne da aktivnije podrže ovu kategoriju preduzetnika.

### 3. Podsticaj održivom razvoju kroz zelenu i digitalnu tranziciju

Crna Gora, koja je naglašeno orjentisana na turizam, a pritom deklarirana kao ekološka država, posebnu pažnju mora posvetiti valorizaciji zelenog rasta i cirkularne ekonomije, integrišući demografske, društvene, prirodne i ekonomske aspekte privrednog razvoja, kako je i navedeno u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine, kojom su univerzalni UN ciljevi održivog razvoja prenešeni u nacionalni kontekst. Industrijska politika Crne Gore 2019-2023. godine uvažava principe bazirane na razvoju zelene ekonomije, resursne efikasnosti i održive proizvodnje i potrošnje, upravljanju industrijskim otpadom, uvođenju ekoloških standarda i definisanju mjera i aktivnosti za njihovu implementaciju.

Prethodno utvrđeni cilj smanjenja gasova sa efektom staklene bašte - da se do 2030. godine ostvari smanjenje od 30% u odnosu na referentnu 1990. godinu, a na koji se Crna Gora obavezala, ostvaren je 2018. godine. U posljednjoj reviziji Nacionalno utvrđenog doprinosa (NDC), Crna Gora postavlja novi cilj smanjenja gasova sa efektom staklene bašte od 35% do 2030. godine.

U saradnji sa međunarodnim finansijskim partnerima, IRF će tokom 2023. godine aktivno raditi na implementaciji programa podrške klimatski održivim projektima, koji se baziraju na: proizvodnji obnovljive energije, energetske efikasnosti u relevantnim sektorima (poljoprivreda, turizam, proizvodnja i prerada), saobraćaj, efikasnost prilikom korišćenja resursa (voda, šume), upravljanje otpadom i sl.

Shodno navedenom u narednom periodu jako je važno identifikovati projekte i pružiti podršku integraciji rješenja koja podržavaju zelenu tranziciju i digitalnu transformaciju. To naročito dobija na značaju nakon povećanja ambicija na klimatskom polju predstavljenih Evropskim zelenim planom, koje se odnose na povećano učešće čiste energije, energetske efikasnosti, pametne mobilnosti i forsiranje investicija u ekološki održivu poljoprivredu i očuvanje biodiverziteta.

#### 4. Podrška infrastrukturnim projektima u cilju unaprjeđenja kvaliteta života i uravnoteženog regionalnog razvoja

Za dalji razvoj crnogorske privrede je neophodno je na adekvatan način podržati balansiran regionalan razvoj u Crnoj Gori. Postoje značajne razlike između ekonomski i socijalno, aktivnog, centralnog i primorskog područja, u odnosu na sjeverni region, posebno uvažavajući činjenicu da sjeverni region ima neiskorišćeni ekonomski potencijal, posebno u sektoru turizma i poljoprivredne prerade.

Strategija regionalnog razvoja identifikovala je zahtjeve za regionalnim ulaganjem u infrastrukturu, kako bi se smanjio ekonomski jaz između sjevernog regiona i ostatka zemlje. Stoga je podrška ravnomjernom regionalnom razvoju kroz razvoj infrastrukture izuzetno značajan mehanizam koji će IRF u saradnji sa nadležnim ministarstvima i opštinama unaprijediti tokom 2023. godine.

Specifičnih oblasti djelovanja se odnose na: poboljšanje uslova života stanovnika u urbanim i ruralnim područjima širom zemlje; kroz poboljšanu i modernizovanu javnu infrastrukturu; ublažavanje negativnih trendova unutrašnjih migracija i podsticaj regionalnom razvoju; jačanje socijalne i poslovne kohezije između urbanih i ruralnih područja; podsticaj razvoja poljoprivrede i turizma kao glavnih sektora ekonomije u ruralnim područjima, kulturnim i istorijskim mjestima; zaštitu životne sredine i stvaranje životno g okruženja pogodnog za održivi razvoj.

U okviru ovog segmenta djelovanja, podrška bi se pružala razvoju komunalne infrastrukture, poboljšanju uslova za život i biznis, poboljšanju kvaliteta životne sredine, podsticanju “zelene” ekonomije i uticaj na energetska efikasnost, razvoju preduzetništva i približavanju javnih usluga ljudima iz ruralnih područja.

Osim navedenog fokus je kreiranje optimalnog ambijenta za privlačenje domaćih i stranih investicija što se u određenoj mjeri smatra i preduslovom daljih investiranja, u cilju sveukupnog razvoja i kreiranja novih radnih mjesta.

#### **Instrumenti finansijske podrške**

Dinamično okruženje uslovljeno neizvjesnošću trajanja pandemije koronavirusa nameće potrebu da se konstantno analiziraju potrebe tržišta i u skladu sa tim poboljšavaju postojeći, ali i kreiraju novi instrumenti podrške.

Portfolio koji je na raspolaganju se odnosi na kratkoročne, srednjoročne i dugoročne kredite.

Kratkoročnim kreditima se finansiraju tekuća aktivnost i likvidnost preduzeća kroz otkup potraživanja (faktoring finansiranje). Njihova je ročnost do godinu dana i pretežno se koriste za pripremu turističke ili poljoprivredne sezone, kao i za sve one potrebe kojima se održava likvidnost preduzeća. Srednjoročni krediti su namijenjeni finansiranju potreba privrede koje zahtijevaju ročnost od jedne do pet godina. Dugoročni krediti su krediti čija je ročnost preko pet godina, i kojima se često finansiraju veće investicije i razvojni projekti. Ovi krediti mogu biti namijenjeni za ulaganja u investicione projekte i projekte od strateškog značaja za privredu.

IRF će nastaviti da koristi COSME i EaSI garantne šeme. Osim navedenih instrumenata podrške rastu i razvoju crnogorske privrede, realizovaće se i ostali instrumenti u skladu sa prioritetima (grantovi, subvencije i sl.). Uslovi po kojima će se realizovati instrumenti u 2023. godini će biti preciznije definisani u okviru pojedinačnih kreditnih linija za 2023. godinu.

Uvažavajući činjenicu da IRF finansira crnogorsku privredu, dominantno, iz sredstava obezbijedenim po osnovu pozajmica od strane međunarodnih finansijskih institucija, a u situaciji kada je evidentna složena situacija na međunarodnom finansijskom tržištu, koja se ogleda u kontinuiranom rastu kamatnih stopa, nameće se potreba za dodatnom oprežnošću u dijelu kreiranja kamatnih stopa prema krajnjim korisnicima po osnovu ovih sredstava. Osim toga fokus će biti i na dodatnoj saradnji sa relevantnim ministarstvima u dijelu kreiranja namjenskih programa podrške koje uključuju subvencije po osnovu kamatne stope.

Kamatna stopa je i instrument promovisanja prioriternih djelatnosti i nivoa investicione aktivnosti. U skladu sa tim, stimulacije tj. umanjenja kamatnih stopa će se odobravati u skladu sa prioritetima i mogućnostima.

IRF će i u narednom periodu obezbijediti posebne uslove za one subjekte koji projekte realizuju u opštinama sjevernog regiona i u opštinama koje su ispod prosjeka razvijenosti na nivou Crne Gore. Pored posebno definisanih uslova za opštine koje su ispod prosjeka razvijenosti i opštine sjevernog regiona, IRF će definisati i stimulacije za ove opštine, ali i za one subjekte koji realizacijom projekta planiraju da zaposle više novih lica bez obzira na regionalnu pripadnost projekta. Stimulacija će se ogledati u smanjenju kamatne stope.

Kreditna podrška sektoru MMSP, preduzeticima i srednje kapitalizovanim preduzećima posredstvom i uz učešće poslovnih banaka realizuje se na osnovu potpisanog Protokola o poslovnoj saradnji sa svim bankama u Crnoj Gori, koje su iskazale svoj interes i spremnost da učestvuju u ovim aktivnostima.

Kreditni uslovi po kojima će se realizovati instrumenti IRF-a za 2023. godinu, ka krajnjem korisniku, su sljedeći:

- Iznos kredita do 5 miliona eura;
- Rok otplate kredita do 15 godina (uključujući mogućnost korišćenja grejs perioda);
- Grejs period do 5 godina;
- Proporcionalan sistem obračuna kamata prilagođen potrebama privrede i održivosti IRF-a.

Izuzetno, maksimalni iznos kredita/factoringa biće na nivou do 10 miliona eura, uz uvažavanje limita izloženosti definisanih aktima IRF-a.

Za sve projekte koji su od posebnog značaja i/ili zahtijevaju bilo kakva odstupanja od gore navedenih kriterijuma i limita izloženosti, tražiće se posebno odobrenje od strane Osnivača.

Poštujući principe dosadašnjeg poslovanja, a u skladu sa ugovornim obavezama prema međunarodnim partnerima, sljedeće djelatnosti neće biti predmet podrške ni u 2023. godini:

- Proizvodnja i prodaja vojne opreme ili usluga;
- Izgradnja stambenih i poslovnih prostora radi prodaje, kao i izgradnja benzinskih pumpi;
- Učešće u projektima kojima se krše međunarodno priznata prava radnika, uključujući bezbjednost na radu, pravila i procedure u Crnoj Gori;
- Bilo koja aktivnost koja se smatra nezakonitom ili štetnom po okolinu i opasnom za ljudsko zdravlje;
- Bankarstvo i osiguranje;
- Trgovina valutama i hartijama od vrijednosti;
- Djelatnosti izdavanja novina i drugih povremenih izdanja, djelatnosti proizvodnje i emitovanja radijskog i televizijskog programa, djelatnosti novinskih agencija;
- Kupovina udjela u drugim društvima, akcija i ostalih vrijednosnih papira;
- Trgovina valutama i hartijama od vrijednosti;
- Nemoralne i nelegalne aktivnosti.

### **Upravljanje rizicima**

Konstantan rast portfolija plasmana IRF-a tokom poslednjih godina, povećava značaj regularnih procjena rizika i adekvatnog monitoringa portfolija.

S obzirom na zakonom definisanu djelatnost, IRF se u svom poslovanju susrijeće sa različitim vrstama rizika koji mogu imati negativan uticaj na finansijski rezultat i kapital. S tim u vezi, adekvatan sistem

upravljanja rizicima predstavlja ključ dugoročnog uspjeha i održivosti institucije, a sve u cilju minimiziranja rizika u poslovanju i naravno uz ispunjenje definisane misije.

Prepoznajući ove intencije, IRF je u svoje poslovanje uveo kulturu upravljanja rizicima, kao način za efikasan rast i razvoj svih aspekata poslovanja u budućnosti.

IRF u svom poslovanju koristi koncept upravljanja rizicima u skladu sa regulativom koju je propisala Centralna banka Crne Gore, ali i u skladu sa najboljom bankarskom praksom.

S obzirom da je i 2022. godina bila godina ekonomskog oporavka crnogorske privrede, uz dominantnu tražnju za finansiranjem likvidnosti i pojavu novih izazova na tržištu, a u cilju stimulisanje investicione aktivnosti u narednom periodu IRF će primjenjivati sljedeće limite u kreditiranju:

- Izloženost IRF-a prema jednom licu ili grupi povezanih lica ne može iznositi više od 10% sopstvenog kapitala IRF-a, pri čemu za određene klijente, po diskrecionoj ocjeni IRF-a, maksimalna izloženost može iznositi najviše 20% sopstvenog kapitala IRF-a, posebno cijeneći kreditni bonitet klijenta, kapitalizovanost, kolateralizaciju plasmana i druge relevantne faktore;
- Izloženost IRF-a prema jednom licu ili grupi povezanih lica po osnovu kredita za realizaciju projekta od lokalnog, regionalnog ili državnog značaja, može prelaziti prethodno definisan limit od 20% kapitala IRF-a, ali najviše do 50% sopstvenog kapitala IRF-a i može se odobriti samo uz saglasnost Vlade Crne Gore;
- Ukupan iznos 20 najvećih izloženosti IRF-a, isključujući izloženosti kredita za finansiranje projekata od lokalnog, regionalnog i državnog značaja, može iznositi najviše 250% kapitala IRF-a;
- Ukupan iznos velikih izloženosti ne može biti veći od 500% sopstvenog kapitala IRF-a;
- Izloženost IRF-a prema poslovnoj banci (kreditni plasirani preko poslovnih banaka, bez depozita) ne može iznositi više od 25% sopstvenog kapitala IRF-a.

IRF će i u 2023. godini aktivno upravljati rizicima, posebno kreditnim rizikom, vodeći računa o ispunjavanju svoje zakonom definisane uloge, kroz pružanje snažne finansijske podrške crnogorskoj privredi.

### **Monitoring i namjenska kontrola finansijskih plasmana**

Tokom 2023. godine, kao i u prethodnom periodu, nastaviće se sa kontrolom namjenskog korišćenja finansijskih plasmana u skladu sa procedurama i internim aktima IRF-a.

Odobrena kreditna sredstva se moraju utrošiti namjenski. Namjena sredstava u pogledu strukture (osnovna/obrotna) definisana je uslovima finansijske podrške IRF-a.

Korisnici finansijskih sredstava obavezni su da, u skladu sa Ugovorom koji zaključuju sa IRFom, omoguće predstavnicima IRF-a nesmetanu kontrolu i obezbijede zahtijevanu dokumentaciju za vršenje kontrole.

Sadržaj i postupak kontrole namjenske upotrebe finansijskih sredstava zavisi od toga da li se finansijska sredstva odobravaju direktno ili posredstvom i uz garancije poslovnih banaka, kao i od samog načina realizacije sredstava kredita.

Kontrola namjenskog korišćenja sredstava se vrši nakon realizacije odobrenih sredstava u rokovima koji su predviđeni internim aktima IRF-a.

Rastući intenzitet kreditne aktivnosti, a time i rast kreditnog portfolija sa pomjeranjem strukture portfolija u korist direktnih kreditnih plasmana u odnosu na plasmane realizovane posredstvom poslovnih banaka,



uslovljava intenziviranje svih aktivnosti praćenja, mjerenja i kontrole kreditnog rizika kako bi se osigurala konstantna finansijska stabilnost IRF-a.

Monitoring u vezi sa bilo kojim klijentom podrazumijeva set aktivnosti, od momenta odobrenja kredita do konačne otplate ili do konačnog ispunjenja bilo koje druge obaveze prema IRFu, što omogućava kontinuirano praćenje i kontrolu odobrenih finansijskih plasmana.

Cilj je da se sagledaju performanse kako cjelokupnog portfolija, tako i svakog pojedinačnog kredita. Suština praćenja ukupnog portfolija je ostvarivanje kreditne politike i politike likvidnosti IRF-a, profitabilnosti i adekvatnosti kapitala.

Praćenje pojedinačnih plasmana je značajno sa aspekta blagovremenog konstatovanja problema u servisiranju dugova od strane korisnika i preduzimanja korektivnih akcija u cilju relativizacije kreditnih rizika.

U skladu sa Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u poslovanju IRF CG, uspostavljen je sistem praćenja strukture i kvaliteta različitih djelova kreditnog portfolija u skladu sa prirodom, veličinom i kompleksnošću ukupnog portfolija IRF-a.

Izrađen je interni akt "Opšta pravila i procedura za praćenje portfolija IRF-a" koji definiše aktivnosti koje IRF preduzima u cilju praćenja kako ukupne strukture i kvaliteta kreditnog portfolija, tako i praćenja pojedinačnih finansijskih plasmana. Navedena procedura propisuje prikupljanje i praćenje svih relevantnih informacija koje bi mogle upućivati na povećanje rizičnosti plasmana i kolaterala, kao i izvještavanje svih lica uključenih u proces upravljanja kreditnim rizikom o tim informacijama, kako bi se vršila ponovna procjena rizičnosti plasmana.

U procesu monitoringa od velike je važnosti da se na osnovu utvrđenih pokazatelja periodično vrše korektivne aktivnosti i da se upravlja na odgovarajući način nekvalitetnim plasmanima, da se smanjuje izloženost prema određenom klijentu ili grupi klijenata koji su pokazali pad kreditne sposobnosti, odnosno koji su imali pad rejtinga u određenom vremenskom periodu i slične aktivnosti koje će uticati na smanjenje nivoa nekvalitetnih plasmana.

U skladu sa Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u poslovanju IRF-a, IRF je ustanovio pravila za upravljanje nekvalitetnim plasmanima u cilju sistematičnog i kontinuiranog pristupa istom, kao i u cilju intenzivnog smanjenja postojećeg i budućeg nivoa nekvalitetnih plasmana.

Izrađen je interni akt „Pravila za upravljanje nekvalitetnim plasmanima“ čiji je osnovni cilj da se obezbijedi efikasnije praćenje/upravljanje nekvalitetnim plasmanima, čime bi se uticalo na poboljšanje kvaliteta portfolija i u krajnjem na poboljšanje finansijske pozicije IRF-a.

## **Međunarodna i domaća saradnja**

Uloga IRF-a je podrška rastu i razvoju crnogorske privrede, u saradnji sa domaćim i međunarodnim finansijskim institucijama i uz podršku Vlade Crne Gore, kroz obezbjeđenje finansijske i druge podrške biznisu, usmjerene ka održivim, orijentisanim biznisima u svim sektorima, a pogotovo onim gdje Vlada Crne Gore prepoznaje najveći potencijal.

Finansiranje rasta i razvoja predstavlja integrisani pristup obezbjeđivanju sredstava baziran na mobilisanju sopstvenih izvora, međunarodnih izvora, kao i maksimiziranju iskorišćenosti inovativnih izvora i mehanizama finansiranja.

IRF posluje pod tržišnim principima tj. sredstva obezbjeđuje na međunarodnom finansijskom tržištu, pa je aktivnost međunarodne saradnje od posebnog značaja i predstavlja uslov za pružanje povoljnih i dostupnih sredstava crnogorskim privrednicima, ali i za uvođenje inovativnih rješenja za razvoj poslovne zajednice.

Tekuća kriza je apostrofirala boljke crnogorske privrede, i kao stratešku neophodnost u prvi plan postavila restrukturiranje ekonomije u srednjem roku ka sektorima prerađivačke industrije, šumarstva, saobraćaja, skladištenja i transporta, energetike, ali i ka brzorastućem sektoru informisanja i komunikacija, koji su pokazali značajnu otpornost na eksterne šokove.

Ako uzmemo u obzir da je Crna Gora gotovo u potpunosti otvorena i uvozno-zavisna ekonomija<sup>1</sup>, još više je naglašen značaj promjene ekonomske sektorske strukture naše zemlje, kako bi postigli veći nivo otpornosti ekonomije na eksterne šokove i ostali na putu dinamičnog razvoja sa trendom konvergencije ka razvijenim svjetskim ekonomijama.

IRF je kao državna razvojna institucija neophodan katalizator povoljnih uslova finansiranja ka navedenim sektorima, te kako bi se povećala njihova atraktivnost, što u krajnjem privlači domaće i strane direktne investicije, kao okosnice strategije razvoja naše ekonomije.

Dodatno, izuzetno je važna uloga i obaveza IRF-a, koja proističe iz potpisanih ugovora s međunarodnim kreditorima i podrazumijeva snažan fokus na „ozelenjavanje“ crnogorske ekonomije, kako bi se dostigli nacionalno definisani ciljevi Crne Gore u smislu Pariškog sporazuma, koji su obaveza svake zemlje kandidata za prijem u članstvo u EU. IRF je tokom proteklih godina značajno povećao aktivnosti u ovoj oblasti, dok se značajno intenziviranje očekuje tokom 2023. godine uspostavljanjem savremenog metodološkog okvira baziranog na inovativnim međunarodnim praksama i rješenjima.

Pored investicionih projekata kojima se otvaraju novi ekonomski kapaciteti od podjednakog značaja će biti i projekti nabavke obrtnog kapitala i ostalog potrošnog materijala kako bi privrednici bili u mogućnosti da očuvaju postojeće poslovanje i kapacitete za period oporavka.

U tom smislu IRF će koristiti različite finansijske instrumente kako bi očuvao pristup adekvatnim i povoljnim finansijama, pogotovu strateškim sektorima privrede kao što su koncesioni krediti, grantovi, subvencije i slično.

U narednom periodu biće neophodno pružiti i dodatnu, nematerijalnu podršku razvijanju konkurentnosti crnogorske privrede u smislu obučavanja i pružanja savjetodavnih usluga raznog oblika kako bi kompanije bile u mogućnosti da se rastu i razvijaju, u kombinaciji sa finansijskom podrškom kako bi se ostvario najveći uticaj i najbolji rezultat.

## **EIB grupa**

### **Evropska investiciona banka (EIB)**

EIB je glavni strateški partner IRF-a. EIB je najveća multilateralna finansijska institucija na svijetu i klimatska banka Evropske unije. Kroz investicione projekte i programe, podstiče uravnotežen razvoj i ekonomsku i socijalnu koheziju u državama članicama EU, kao i van Evropske unije.

Izmjenom kreditne politike u sektoru energetike, odnosno ukidanjem finansijske podrške za projekte vezane za eksploataciju fosilnih energenata, EIB je zvanično krajem 2019. godine predstavio ambiciozan projekat kako bi postao „Klimatska banka Evropske unije“. Kako bi postigla postavljene klimatske ciljeve, EIB grupa je definisala „Mapu puta klimatske banke EIB grupe“ koja podržava „Evropski Zeleni Dil (Plan)“, sa ambicioznim ciljem da Evropska Unija postane ugljenično-neutralna do 2050. godine.

Banka EU je u Crnoj Gori aktivna od 1977.godine dok je prva operacija u Crnoj Gori potpisana 2009. godine. Do sada je plasirala preko 1,1 milijarde eura povoljnih kredita subjektima u Crnoj Gori, uglavnom za podršku malim i srednjim preduzećima kao i razvoju infrastrukture (prevažodno transportne,

---

<sup>1</sup> Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 17,4% na kraju 2021. godine i ista je u odnosu na isti period prethodne godine.

komunalne, energetske i obrazovne). Ukupno su finansirali 29 projekata dok u Crnoj Gori, i IRF je strateški finansijski partner EIB.

Ukupno zaključeni kreditni aranžmani sa EIB-om su do sada vrijedni 520 miliona eura kroz jedanaest (11) ugovornih aranžmana. Kreditna sredstva su plasirana preduzetnicima, mikro, malim, srednjim i srednje kapitalizovanim preduzećima, ali i za infrastrukturne i ekološke projekte, javnim preduzećima i lokalnim samoupravama što dovoljno govori o EIB-u kao najznačajnijem međunarodnom partneru IRF-a koji finansira najveći dio portfelja IRF-a.

Zaključivanjem desetog ugovora sa EIB-om oktobra 2021. godine, saradnja sa EIB-om se proširila i na projekte klimatske akcije (projekti koji imaju za cilj ispunjavanje ciljeva zaštite životne sredine kao što su energetska efikasnost, smanjenje emisija gasova koji izazivaju efekat „staklene bašte“, ulaganje u obnovljive izvore energije, generalnu resursnu efikasnost (upravljanje vodama, otpadom itd.) ali i za zaštitu zdravih ekosistema u Crnoj Gori. U dijelu kreditiranja projekata klimatske akcije IRF je pionirska finansijska institucija u Crnoj Gori.

Detaljna analiza efekata EIB finansiranja u Crnoj Gori putem IRF-a iz 2019. godine, pokazala je da modalitet plasiranja koncesionih EIB-ovih sredstava putem IRF-a ostvaruje najveći uticaj u Crnoj Gori kada je u pitanju poboljšanje pristupa finansijama privredi. U tom smislu, EIB je odlučio da ovaj modalitet saradnje zadrži što je i potvrđeno zaključivanjem tri nova kreditna aranžmana u periodu nakon analize, na iznos od sto pedeset (150) miliona eura.

### **EIB tehnička pomoć**

IRF je, pored dosadašnje finansijske podrške EIB-a zatražio u januaru 2021. godine i tehničku podršku EIB u dijelu revizije organizacionog i poslovnog modela odnosno definisanja strategije i planova za sistemsko unaprjeđenje, koji bi bili bazirani na sveobuhvatnom pregledu pravnog i institucionalnog okruženja u kome IRF posluje, ali i na najboljim međunarodnim praksama državnih razvojnih banaka u EU. Na ovu inicijativu EIB je potvrdno odgovorio i sredstva je odobrio kroz Inicijativu za ekonomsku otpornost (ERI inicijativa EIB-a).

Tehnička pomoć je fokusirana na:

- usklađivanje sa zakonskim i regulatornim zahtjevima, posebno u vezi sa pravnom tekovinom EU i procesom pristupanja Crne Gore EU i zahtjeva iz Poglavlja 9 koje se odnosi na finansijske usluge;
- revidiranje organizacionog i poslovnog modela u cilju snaženja kapaciteta IRF-a kako bi bili u mogućnosti da osnažimo finansijske usluge u korist MMSP sektora i preduzetnika u Crnoj Gori, u kontekstu EU integracija i dostizanja ciljeva održivog razvoja.
- Unaprjeđenje sistema za monitoring i evaluaciju finansiranih projekata (M&E framework).

Inicijalni nalaz i preporuke na bazi uporednih najboljih iskustava državnih razvojnih finansijskih institucija u EU, ukazuju na potrebu za usklađivanjem zakonodavnog okvira i načina upravljanja koji se oslanja na Zakon o kreditnim institucijama. Takođe je prepoznata potreba za sertifikaciju IRF-a kao institucije koja će biti akreditovana za korišćenje mogućnosti sredstava dostupnih kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan u domenu zajedničkog finansiranja i korišćenja grantova. Finalne preporuke će biti dostavljene Vladi Crne Gore na razmatranje.

### **Evropski investicioni fond**

Evropski investicioni fond (EIF) je specijalizovan u domenu pružanja finansijskih usluga mikro, malim i srednjim preduzećima širom Evrope. Član je EIB grupe. Vlasnici EIF-a su Evropska Investiciona Banka, Evropska Unija kao i širok spektar javnih i privatnih banaka i finansijskih institucija. IRF je uspostavio

saradnju koja se odnosi na implementaciju COSME programa, kao i Programa zapošljavanja i socijalne inovacije (EaSI).

### **COSME program**

COSME je program Evropske unije namijenjen razvoju konkurentnosti preduzetnika i preduzeća u Evropskoj uniji i zemljama kandidatima za ulazak u članstvo, koji je počeo 2014. godine i trajao do kraja 2020. godine. Ukupan budžet ovog programa je iznosio 2,3 miliona eura.

Programski ciljevi bili su:

1. Olakšan pristup finansijama;
2. Podrška internacionalizaciji i pristupu novim tržištima;
3. Stvaranje poslovnog okruženja pogodnog za razvoj preduzetništva;
4. Razvoj preduzetničke kulture.

COSME je bio program kojim se sprovodio u djelo „Small Business Act“ (SBA), čime je odražavao političku volju Evropske komisije da prizna centralnu ulogu malih i srednjih preduzeća u ekonomiji EU. Program se sprovodio kroz dva modula – Garantni fond i Instrument za ulaganje u vlasnički kapital.

Kroz COSME garantni fond, EIF je nudio garancije (COSME garancija) i kontra-garancije, uključujući i sekjuritizaciju portfelja malih i srednjih preduzeća (MSP), odabranim finansijskim posrednicima da bi im pomogao u pružanju većeg broja zajmova sektoru MSP. Iako je COSME program okončao, IRF ima pristup COSME garantnom fondu zaključno sa 31.12.2023. godine. COSME garancija omogućava pokriće, garanciju kredita (transakcija krajnjih korisnika) IRF-a ka krajnjem korisniku koja za krajnji cilj ima olakšan pristup finansijama za preduzetnike i preduzeća koje imaju dobru i održivu poslovnu ideju ali takođe imaju i problema sa prikupljanjem dovoljnog kolateralu da bi ostvarili svoj poslovni poduhvat. Cilj COSME garantnog fonda je komplementaran IRF-u kao finansijskoj instituciji koja omogućuje pristup finansijama za ugrožene grupe građana poput svršenih visokoškolaca, preduzetnika, žena u biznisu, malih poljoprivrednih proizvođača, zanatlija itd. Ugovor sa EIF-om je zaključen marta 2019. godine dok je ugovorom definisani obim garantovanog portfelja 75 miliona eura. IRF je počeo sa realizacijom ove garancije u drugom kvartalu 2020. godine.

### **Program zapošljavanja i socijalne inovacije (EaSI)**

Program zapošljavanja i socijalne inovacije (EaSI) je instrument finansiranja na nivou EU a pokrenut od strane Evropske Komisije namijenjen promociji visokog nivoa kvalitetnog i održivog zapošljavanja, garantujući adekvatnu i pristojnu socijalnu zaštitu, borbu protiv socijalne isključenosti i siromaštva, te poboljšanju uslova rada.

Za period 2021 – 2027, EaSI program postao dio Evropskog socijalnog fonda Plus (ESF+).

Jedan od tri programska postulata EaSi programa je „Mikrofinansiranje i socijalno preduzetništvo“ u okviru kojeg funkcioniše finansijski instrument - EaSi garantni fond, čiji je organ upravljanja Evropski Investicioni fond (EIF), namijenjen podršci mikrofinansiranju.

Garantni instrument je posebno namijenjen mikrofinansiranju i socijalnom preduzetništvu. Jedan od njegovih ključnih ciljeva je povećanje dostupnosti i pristupa finansijama ugroženim grupama koje žele da pokrenu sopstveni biznis, mikro preduzećima i socijalnim preduzećima, kako u fazi pokretanja tj. osnivanja preduzeća, tako i u fazi razvoja. Jako je važno istaći da su ciljevi IRF-a kao nacionalne razvojne finansijske institucije usklađeni sa programskim ciljevima samog EaSi programa kao što su jednakost

između žena i muškaraca u pristupu finansijama, borba protiv nezaposlenosti, socijalne isključenosti, kreiranje visoko kvalitetnih i održivih radnih mjesta i slično. Ugovor o garanciji sa EIF-om kojim je omogućen pristup garantnim sredstvima IRF-u je potpisan u januaru 2020. godine i definisan je dozvoljeni obim portfelja pokrivenog EaSi garancijom od 5 miliona eura. EaSi garantni fond je dostupan IRF-u do kraja 2024. godine.

IRF ima za cilj da, uspostavljanjem i pružanjem novih finansijskih usluga u sadejstvu sa pristupom COSME garantom fondu i EaSi garantnom fondu, omogući lakši pristup povoljnim finansijama za što veći broj privrednika u Crnoj Gori sa posebnim akcentom na preduzetnike sa perspektivnim poslovnim idejama koji imaju poteškoća u obezbjeđenju dovoljnog kolaterala.

### **Razvojna banka Savjeta Evrope (CEB)**

Razvojna banka savjeta Evrope je najstarija evropska multilateralna razvojna finansijska institucija sa isključivo socijalnim opredjeljenjem, odnosno socijalnim mandatom. CEB funkcioniše u okviru Savjeta Evrope i podržava njegove prioritete. Međutim, ona je zaseban pravni subjekt i finansijski je nezavisna. CEB predstavlja instrument politike solidarnosti u Evropi, kako bi pomogla državama članicama ostvarenje održivog i uravnoteženog razvoja. U skladu s tim učestvuje u finansiranju socijalnih projekata, odgovara na hitne situacije i na taj način, doprinosi poboljšanju uslova života ugroženih djelova stanovništva. CEB doprinosi implementaciji socijalno orjentisanih investicionih projekata kroz tri sektorske linije, redom:

- Inkluzivni rast: rad na garantovanju pristupa ekonomskim mogućnostima kako bi se svima obezbijedila prosperitetna budućnost;
- Podrška ugroženim grupama: pomoć u integraciji najugroženijih građana kako bi se njegovalo raznovrsnije društvo;
- Održivost životne sredine: podrška društvu za život koje promoviše održivost životne sredine, ublažava i prilagođava se klimatskim promjenama.

Prvi kreditni aranžman između IRF-a i CEB-a koji je namijenjen podršci preduzetništvu i razvoju MMSP kao okosnice razvoja crnogorske privrede je potpisan marta 2018. godine. U oktobru 2018. godine se započelo sa realizacijom ovog kreditnog aranžmana dok je kreditni aranžman u potpunosti realizovan maja 2021. godine čime je bilo podržano gotovo 1.400 projekata širom Crne Gore te ostvaren izuzetan rezultat.

Drugi ugovor je potpisan u martu 2022. godine, čime se obim ukupne saradnje sa CEB-om povećao na 60 miliona eura i nastavila uspješna saradnja sa ovim izuzetno važnim strateškim partnerom. Ovaj kreditni aranžman je u potpunosti usklađen sa jednim od sektora djelovanja IRF-a, a to je podrška realizaciji infrastrukturnih projekata, projekata vodosnabdijevanja, tretmana otpadnih voda, projekata zaštite životne sredine, ali i podsticanje projekata od lokalnog, regionalnog i državnog značaja sa posebnim osvrtom na ujednačen regionalni razvoj.

Iako veliki dio opština ispod prosjeka razvijenosti u Crnoj Gori, kao ciljna grupa ovog Projekta, ima sužen manevarski prostor za prijeko potrebne komunalne investicije i uopšteno investicije sa namjenom poboljšanja uslova življenja i privređivanja, IRF je ušao u ovaj projekat ohrabren dinamikom smanjenja zaduženosti nerazvijenih lokalnih samouprava, mahom iz sjevernog regiona, u prethodnom periodu, inovativnom rješenju kolateralizacije kredita putem Egalizacionog fonda, ali i izuzetno povoljnim uslovima finansiranja koje obezbjeđuje CEB kao što su učešće u troškovima investicije od čak 75% kao i najniža kamatna stopa na međunarodnom tržištu, za ove razvojne i socijalno orjentisane namjene.

## **Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF)**

Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF) je regionalni mehanizam za kombinovano finansiranje koji podržava proširenje EU i društveno-ekonomski razvoj u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji. WBIF je osnovan 2009. godine kao zajednička inicijativa Evropske komisije, Banke za razvoj Saveta Evrope, Evropske banke za obnovu i razvoj, Evropske investicione banke i nekoliko bilateralnih donatora. Grupa Svjetske banke, njemačka razvojna banka KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) i francuska AFD (Agence Française de Développement) su se kasnije pridružile Okviru. (WBIF) podržava društveno-ekonomski razvoj i pristupanje EU širom Zapadnog Balkana kroz obezbeđivanje finansijske i tehničke pomoći za strateške investicije u sektorima energetike, životne sredine, socijalnog, transportnog i digitalne infrastrukture. Takođe podržava inicijative za razvoj privatnog sektora. U oktobru 2020. godine predstavljen je Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan kojim se mobiliše do 9 milijardi eura za finansiranje regiona. Podržaće se održiva povezanost, ljudski kapital, konkurentnost i inkluzivni rast, kao i zelena i digitalna tranziciju. Okvir dodjeljuje, na osnovu konkursnih procedura, grantove za aktivnosti pripreme infrastrukturnih projekata, kao i za investicije.

U cilju efikasne realizacije ovog aranžmana, IRF je, u saradnji sa EU delegacijom u Crnoj Gori i Kancelarijom za evropske integracije Vlade Crne Gore, u novembru 2021. godine organizovao Konferenciju “Izvori finansiranja zelene i digitalne tranzicije i unaprjeđenja infrastrukture sjevernog regiona Crne Gore” za 13 opština na sjeveru Crne Gore, kako bi predstavnike opština informisali o načinu rada i mehanizmima prijavljivanja u cilju realizacije strateških projekata u njihovim opštinama. Tokom 2022. godine IRF je intenzivirao aktivnosti u cilju kreiranja adekvatnog okvira i umrežavanja nadležnih institucija kako bi mogućnosti kombinovanog finansiranja bile optimalno iskorišćene dok se rezultati očekuju u 2023. godini. Osim toga, planira se sertifikovanje IRF-a kao finansijera projekata vrijednosti ispod 5 miliona EURA, pod pokroviteljstvom EIB. Ovo bi pomoglo crnogorskim opštinama sa prosjekom razvijenosti ispod državnog prosjeka da koriste grantove u okviru 9 milijardi eura dostupnih kroz Evropski ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan.

## **Francuska Agencija za Razvoj (Grupa Francuska Agencija za Razvoj)**

Grupa Francuska Agencija za Razvoj (AFD) je javna ustanova koja sprovodi politiku Francuske u oblasti razvoja i međunarodne solidarnosti. Njene aktivnosti su usmjerene na finansiranje u oblastima klime, biodiverziteta, mira, obrazovanja, urbanizma, zdravlja i upravljanja. U okviru grupe posluje i državna razvojna banka AFD.

Ugovor o finansiranju u iznosu od 50 miliona eura je potpisan aprila 2021. godine, pri čemu je 30 miliona eura usmjereno na zelene projekte, dok je 20 miliona eura opredijeljeno za podršku ugroženim grupama i nerazvijenim regionima države (socijalna komponenta). Ugovor o kreditu je praćen i Ugovorom o Grantu u vezi sa tehničkom pomoći IRF-u, ukupne vrijednosti 400 hiljada eura. Ovaj grant je usmjeren ka uspostavljanju sistema klimatskog finansiranja unutar IRF-a (unaprjeđenje politika i procedura, uspostavljanje sistema za ocjenu prijedloga projekata sa aspekata zaštite životne sredine i društvenih pitanja, obuka zaposlenih u prepoznavanju i tumačenju zelenih ciljeva i indikatora itd.). Krajnji cilj tehničke pomoći AFD-a IRF-u je uspostavljanje politike zaštite životne sredine i socijalne odgovornosti. U 2022. godini je započela realizacija Ugovora o kreditu povlačenjem prve tranše namijenjene finansiranju socijalne komponente na iznos od 5 miliona eura, dok se početak rada konsultanata u okviru tehničke pomoći kontemplirane Ugovorom o finansiranju očekuje u prvom kvartalu 2023. godine.

Iako je IRF nacionalna razvojna finansijska institucija Crne Gore, to nas ne čini neprofitnom organizacijom. U tom smislu IRF je ograničen kada su u pitanju apliciranja za IPA fondove, kroz različite tematske pozive. Međutim, moguće je, efikasnije korišćenje pred-pristupnih fondova Evropske Unije kroz nacionalno opredjeljena sredstva, kojima upravlja Vlada Crne Gore, odnosno Ministarstvo finansija i Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma uz angažovanja IRF-a kao partnera u realizaciji projekata.

U narednom periodu postoji mogućnost da IRF osim korisnika sredstava nacionalne IPA-e bude i djelom upravljačke strukture pored CFCU-a, za sredstva namijenjena rastu i razvoju crnogorske privrede kao najvažnija nacionalna institucija za podršku ekonomiji koja ima uspostavljenu organizaciju usmjerenu na operativnu podršku privredi. Ovo se odnosi na IPA III programsku perspektivu u periodu 2021 – 2027.

### **Regionalne finansijske organizacije**

IRF je uspostavio bilateralnu, ali i multilateralnu saradnju sa većinom razvojnih institucija zemalja iz okruženja. Saradnja sa institucijama koje obavljaju iste ili slične poslove podrazumijeva razmjenu informacija i znanja, nabavku sredstava, uporedna iskustva, smanjenje rizika ali i druge vidove saradnje. IRF će iz ovih razloga nastojati da i u narednoj godini intenzivira kontakte i dobre odnose sa raznim međunarodnim institucijama, komercijalnim bankama, ministarstvima i ostalim institucijama javnog sektora u Crnoj Gori, ali i institucijama koje obavljaju istu ili sličnu djelatnost kao i IRF-a u regionu i šire.

### **Banke na crnogorskom tržištu**

Kreditna podrška sektoru MSP i preduzetnicima posredstvom i uz učešće poslovnih banaka realizuje se na osnovu potpisanog Protokola o poslovnoj saradnji sa svim bankama u Crnoj Gori koje su iskazale svoj interes i spremnost da učestvuju u ovim aktivnostima, kako bi se obezbijedio veći obim finansiranja crnogorske privrede.

### **Ministarstva i opštine**

IRF posluje u cilju podrške ekonomske politike Vlade Crne Gore tako da je u svom radu velikim dijelom upućen na kontinuirano usaglašavanje i saradnju sa ministarstvima u cilju realizacije strategijskih prioriteta. Dosadašnja uspješna saradnja se bazirala na programima podrške namijenjenim sektoru turizma, poljoprivrede, zapošljavanju ranjivih grupa (mladi, žene i dr.) kroz podsticaje za preduzetništvo i dr. S tim u vezi, u narednom periodu se očekuje nastavak i intenziviranje saradnje.

Dugogodišnja saradnja se realizuje kroz inicijative IPARD i IPARD like za finansiranje privrednika koji se bave poljoprivredom i proizvodnjom hrane, za koje je IRF tokom prethodnih godina nudio posebne kreditne linije, što će se realizovati i tokom 2023. godine.

Podrška preduzetništvu i modernizaciji industrije se ostvaruje i u saradnji sa Ministarstvom ekonomskog razvoja, kroz više namjenskih programa, za koje takođe očekujemo da će biti realizovani i tokom 2023. godine.

Opštine u Crnoj Gori igraju ključnu ulogu u obezbjeđenju lokalnog ekonomskog razvoja određenog regiona. To se posebno ogleda u uspostavljanju povoljnog poslovnog ambijenta na lokalnom nivou, obezbjeđivanjem potrebne lokalne institucionalne infrastrukture, koja pruža poslovne informacije, usluge i obuke za MMSP, kao i različite oblike finansijske podrške. U tom smislu, zajedničko djelovanje lokalnih samouprava i IRF-a kao i samo udruživanje lokalnih samouprava, neophodno je za uspostavljanje sveobuhvatne podrške MMSP, uz politiku povećanja konkurentnosti i smanjenja neravnomjernosti u regionalnom razvoju.

Posebno je važno istaći da će se i u 2023. godini pažnja posvetiti finansiranju infrastrukturnih projekata koji su u funkciji razvoja biznisa i/ili stvaranju uslova za nova radna mjesta. Dodatno, ukoliko je ulaganje

u putnu infrastrukturu uslov za nesmetan rast i razvoj poljoprivrede i ruralnog dijela države Crne Gore, onda će se i u tom smislu smatrati opravdanim ulaganje u projekte ovog tipa.

## **Upravljanje imovinom**

IRF u svom vlasništvu posjeduje značajnu imovinu koju čini portfelj hartija od vrijednosti (akcije i udjeli), kao i određeni broj nepokretnosti stečenih u skladu sa zakonom. Upravljanje imovinom u vlasništvu IRF CG A.D. tokom 2023. godine biće predmetom posebne pažnje, vodeći računa o Planu privatizacije koji donosi Vlada Crne Gore i s tim u vezi preduzimaće se odgovarajuće aktivnosti na valorizaciji imovine IRF-a, u skladu sa godišnjim planom privatizacije, zakonom i internim aktima IRF-a.

### **1. Portfelj hartija od vrijednosti**

Portfelj IRF-a čini:

- akcijski kapital, odnosno akcije, kao vlasničke hartije od vrijednosti, koje glase na dio kapitala akcionarskog društva i na osnovu kojih IRF ima u akcionarskom društvu pravo učešća u raspodjeli dobiti (dividende), pravo glasa na skupštinama akcionara, kao i pravo na srazmjernan dio stečajne ili likvidacione mase nakon eventualnog pokretanja ovih postupaka;
- udio u društvu sa ograničenom odgovornošću iz kojeg proističu prava po osnovu trajnog uloga u društvo.

Akcije:

U portfelju IRF-a nalazi se 18 akcionarskih društava koja su registrovana kod Centralnog klirinškog depozitarnog društva A.D. Podgorica (CKDD). Radi se o društvima koja je IRF preuzeo iz portfelja bivšeg IRF-a za razvoj Republike Crne Gore, koje je ovaj stekao kroz postupak svojinsko upravljačke transformacije i privatizacije privrede. Od navedenog broja društava, njih 7 obavlja svoju poslovnu djelatnost, dok preostala društva godinama ne obavljaju svoju djelatnost, nemaju svoje organe upravljanja i najveći broj njih je u postupku stečaja ili likvidacije.

Udjeli:

IRF je osnivač Društva sa ograničenom odgovornošću "Turistički centar Durmitor" DOO Žabljak (100% vlasničkog udjela), koje upravlja skijalištem »Savin Kuk« na Žabljaku. IRF CG A.D. je u prethodnom periodu uložio značajna sredstva u rekonstrukciju i modernizaciju skijališta „Savin Kuk“, a sve u cilju podizanja kvaliteta usluga i bezbjednosti ovog skijališta. Uvažavajući činjenicu da je IRF finansijska institucija koja shodno svojoj misiji ne treba da upravlja turističko-skijališnim resursima Crne Gore, cilj je da se u saradnji sa Vladom Crne Gore iznađe sistemsko rješenje za valorizaciju skijališta Savin Kuk. Navedeno bi se postiglo bilo kroz planirani postupak restrukturiranja i objedinjavanja sa društvom "Skijališta Crne Gore" doo ili valorizacije navedenog lokaliteta kroz Vladine planove privatizacije.

Privatizacija

Poseban segment u planiranju poslovnih aktivnosti za 2023.godinu, predstavlja privatizacija akcija i udjela u vlasništvu IRF CG A.D.

IRF CG A.D. će i u 2023. godini nastaviti sa aktivnostima u vezi privatizacije preostalog kapitala iz svog portfelja, prenijetog u skladu sa Zakonom o privatizaciji privrede.

Zakonom o privatizaciji privrede ("Sl. list RCG", br. 23/96, 6/99, 59/00 i 42/04), utvrđeno je da se privatizacija vrši u skladu sa godišnjim planovima privatizacije koje donosi Vlada Crne Gore, na prijedlog Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte.

U vezi sa izradom Plana privatizacije za 2023. godinu, IRF CG A.D. predložio je:



- prodaju akcija putem berze za sljedeća privredna društva: Montecargo" A.D. Podgorica, "Kotor - projekt" A.D. Kotor, "Crnogoracoop" A.D. Danilovgrad.

- privatizaciju putem javnog tendera za sljedeća privredna društva: "Montepranzo Bokaproduct" A.D. Tivat i "Turistički centar Durmitor" DOO Žabljak.

IRF CG A.D. vlasnik je sa ostalim vlasnicima državnog kapitala akcija u značajnim privrednim subjektima: "Barska plovidba" A.D. Bar, Institut "dr Simo Milošević" A.D. Igalo, "13. jul-Plantaže" A.D. Podgorica, "Marina" A.D. Bar i HTP "Ulcinjaska rivijera" A.D. Ulcinj.

Imajući u vidu da IRF CG A.D. sa ostalim vlasnicima državnog kapitala, posjeduje većinski paket akcija (veći od 51% akcijskog kapitala), predloženo je Savjetu za privatizaciju Vlade Crne Gore da sa ostalim vlasnicima državnog kapitala razmotri mogućnost privatizacije naprijed navedenih društava.

## 2. Nepokretnosti u vlasništvu IRF-a

Što se tiče daljih aktivnosti u cilju valorizacije investicionih nekretnina i stečene aktive u 2023. godini nastaviće se realizacijom plana valorizacije po principu pristupa svakoj nekretnini pojedinačno. Investicione nekretnine će biti predmet posebne pažnje u dijelu utvrđivanja cijene koja mora odgovarati tržišnim uslovima, a u skladu sa zakonskim propisima i internim aktima IRF-a. U zavisnosti od procjene, primjenjivaće se odgovarajući modeli valorizacije kao što su: prodaja nepokretnosti, davanje u zakup, valorizacija kroz zajedničko ulaganje, valorizacija stavljanjem u funkciju razvoja biznis centara i inkubatora, u saradnji sa zainteresovanim lokalnim upravama i drugo.

Posebne aktivnosti tokom 2023. godine, biće usmjerene na trajnom rješavanju pitanja novog sjedišta IRF-a kroz obezbjeđenje novog poslovnog objekta u Podgorici, a koji će svojim prostornim kapacitetima u potpunosti odgovarati standardima poslovanja razvojnih institucija. U tom pravcu IRF će preduzimati sve potrebne radnje na zakonom dozvoljen način.

## **Ocjena programa rada sa stanovišta državne pomoći**

### **Trajanje izvora finansiranja**

Program će se realizovati tokom 2023. godine.

### **Pravni osnov**

Zakon o Investiciono razvojnom fondu Crne Gore („Sl.list CG“, br. 88/09, 40/10 i 80/17)

### **Mjera pomoći**

Subvencija kamatnih stopa za zajmove.

### **Ciljevi pomoći se odnose na:**

Poboljšanje konkurentnosti privrede, bazirano na zelenoj ekonomiji i digitalnoj transformaciji, razvoju prioritetnih sektora, ravnomjernom regionalnom razvoju, osiguravanju likvidnosti mikro, malih i srednjih preduzeća i diversifikaciji ekonomskih aktivnosti;

Podršku posebnim ciljnim grupama (mladi, početnici u biznisu, žene, individualni poljoprivredni proizvođači) u cilju stvaranja uslova za veće zapošljavanje, povećane radne aktivnosti i mobilnosti radnika, uz podršku garantnih šema;

Unapređenje infrastrukture neophodne za razvoj i povezivanje ruralnih područja, poboljšanje uslova i kvaliteta života za ostatak stanovništva na selu.

### **Usklađenost pomoći**

Glavni cilj-Regionalni razvoj, zaštita životne sredine i razvoj MSP.

## **Vrste (instrumenti) dodjele državne pomoći**

Subvencija- subvencija kamatne stope 150.000.000,00 eura

Programi podrške IRF-a fokusirani su na povećanje broja zaposlenih i na pružanje podrške prioritetnim sektorima razvoja crnogorske ekonomije, čime će takođe uticati na smanjenje regionalnih razlika u Državi. Pored prioritetnih sektora (turizam i ugostiteljstvo, poljoprivreda i proizvodnja hrane, zelena ekonomija, digitalna transformacija) ulagaće se i u razvoj preduzetništva i to kroz podršku mladih u biznisu, start up preduzetnicima, inovativnim preduzećima, ICT sektoru, ženama u biznisu, poljoprivrednim proizvođačima i slično.

Očekivani benefiti se odnose na kreiranje novih radnih mjesta i očuvanje postojećih kao i unapređenje preduzetništva, konkurentnosti i smanjenje uvozne zavisnosti privrede iz poštovanje principa održivosti.

### **Korisnici**

Korisnici šeme su velika privredna društva, mala i srednja privredna društva, srednja privredna društva, mala privredna društva i preduzetnici.

### **Procijenjeni broj korisnika**

Od 101 do 500

### **Visina državne pomoći**

Ukupna sredstva predviđena Planom u 2023. godini iznose 150.000.000,00 eura.

U skladu sa Uredbom o bližim kriterijumima, uslovima i načinu dodjele državne pomoći („Sl. List CG, br. 27/10, 34/11 i 16/14) i Pravilnikom o listi pravila državne pomoći („Sl. list CG“ br. 35/14, 02/15, 38/15 i 20/16 - Prilog 7a.

### **Izvor finansiranja**

Evropska Investiciona banka, Francuska razvojna agencija i Razvojna banka Savjeta Evrope.

### **Kumulacija**

U prijavi je navedeno da saglasno pravilima koja se primjenjuju na pomoć de minimis, pomoć dodijeljena jedinstvenom privrednom društvu tokom perioda od tri fiskalne godine, neće preći iznos od 200.000,00 eura.

## **OCJENA DRŽAVNE POMOĆI**

Zakonom o kontroli državne pomoći utvrđeno je da je državna pomoć:

1. Finansijska pomoć koja se direktno ili indirektno dodjeljuje iz državnog budžeta, odlukom Vlade Crne Gore, budžeta opštine, odlukom nadležnog organa opštine, uključujući i fondove Evropske unije i druge javne fondove;
2. Pomoć koja se dodjeljuje korisnicima koji obavljaju privrednu djelatnost, čime se dovode u povoljniji položaj u odnosu na druge učesnike na tržištu;
3. Finansijska pomoć koja se ne pruža privrednim društvima pod istim uslovima, ili se pruža selektivno privrednim društvima na osnovu veličine privrednog društva, mjesta poslovanja ili mjesta registracije, ili je namijenjena jednom privrednom društvu;
4. Pomoć koja ugrožava konkurenciju i utiče na trgovinu između Crne Gore i drugih država suprotno potvrđenim međunarodnim ugovorima.

Agencija je utvrdila da su izvor finansiranja javna sredstva, Evropska Investiciona banka, Francuska razvojna agencija i Razvojna banka Savjeta Evrope, čime je ispunjen prvi uslov za postojanje državne pomoći.

Preduzeća koja budu korisnici sredstava iz Godišnjeg plana Investiciono razvojnog fonda za 2023. godinu imaće prednost koju inače ne bi dobili na tržištu, što će ih dovesti u povoljniji položaj u odnosu na konkurente koji se bave istom ili sličnom djelatnošću, te je Agencija konstatovala da je samim ispunjavanjem navedena četiri kriterijuma, Godišnji plan predstavlja državnu pomoć, u smislu Zakona o kontroli državne pomoći.

Takođe, Agencija je cijenila Predlog godišnjeg plana rada za 2023 godinu i kroz kriterijume iz Pravilnika, Prilog 7a (Prevod Regulative Komisije (EU) br. 651/2014 od 17. juna 2014. godine o proglašavanju određenih kategorija pomoći spojivim sa unutrašnjim tržištem u primjeni čl. 107 i 108 Ugovora)

U dijelu koji se odnosi kratkoročne kredite kojim će se finansirati tekuća aktivnost i likvidnost preduzeća kroz otkup potraživanja, Agencija smatra da se isti mogu dodijeliti samo u skladu sa de minimis pravilima državne pomoći, odnosno pomoć dodijeljena jednom privrednom društvu tokom perioda od tri fiskalne godine ne smije preći ukupan iznos do 200.000,00 eura u skladu sa Pravilnikom, Prilog 7 (Prevod – Regulativa komisije (EU) br. 1407/2013 od 18. decembra 2013. godine o primjeni člana 107 i 108 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije na de minimis pomoći).

Realizacija kreditnih linija Godišnjeg plana - Krediti za infrastrukturne projekte/projekte vodosnadbijevanja, projekte životne sredine, energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, mora biti predmet posebne ocjene Agencije za svaki infrastrukturni projekat za koji IRF bude opredijelio sredstva. Realizacija navedenih projekata u skladu sa Zakonom o kontroli državne pomoći, moguća je jedino uz poštovanje principa kumulacije, odnosno pokriće istih opravdanih troškova iz svih izvora moguće je do maksimalno dozvoljenog inteziteta pomoći.

Agencija nije cijenila dio Plana koji se odnosi na podsticaje za razvoj poljoprivrede jer se Zakon o kontroli državne pomoći ne primjenjuje na podsticaje za razvoj poljoprivrede i ribarstva, član 1 stav 2 Zakona, shodno tački 3 dispozitiva.

Shodno tački 4 dispozitiva, Agencija je obavezala IRF na unos podataka o dodijeljenim državnim pomoćima u registre državne poći i registar de minimis pomoći, koji je dostupan na sajtu Agencije.

**Uputstvo o pravnoj zaštiti:** Protiv rješenja nije dozvoljena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor tužbom kod Upravnog suda u roku od 20 dana od dana prijema rješenja.

S poštovanjem,

**PREDSJEDNIK SAVJETA**

**Dragan Damjanović**

Dostavljeno:

- Investiciono razvojnom fondu Crne Gore, Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 126, Podgorica

-u spise predmeta,

-a/a